ΙΔΙΟΤΡΟΠΙΑ

Παιδοῦλα μου, ὅλη χάρη καὶ γλυκάδα,
Ποῦ ἀχόρταγος ὁ νοῦς σὲ καμαρώνει,
Ἂν εἶχα τὴν ἀπίστευτη ἀξιάδα,
Ποῦ κατέχεις ἐσὺ μὲ τὸ βελόνι,

Μιὰ φορεσιὰ θὰ σοῦχα καμωμένη
Μ' ἰάμβους καὶ σονέττα κεντημένη.

Καὶ καπέλλο θὰ σοῦφτιανα, φαντάσου!
Μ' ἀνάπαιστους, νὰ φαίνεται ἡ ὀμορφιά σου.
(Ἀπὸ τὸ Ἰταλικό)

ΕΙΡΗΝΗ Α. ΔΕΝΤΡΙΝΟΥ

ΠΕΤΑΧΤΑ ΚΑΙ ΣΥΝΤΟΜΑ

Φίλτατε κ. Ταγκόπουλε,

Ὁ «Νουμᾶς» ἐτύπωσε τὶς προάλλες *) πὼς μιὰ μετάφραση τοῦ Ἰωνᾶ στὴ δημοτικὴ ἔγινε, κάμποσοι αἰῶνες τώρα, στοὺς Κορφοὺς ἀπὸ τοὺς Ὀβραίους ποὺ βρίσκουνταν στὸ νησί. Δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορὰ ὅπου ἀκούω αὐτὴ τὴν ἱστορία, μὰ τὸ παραμῦθι χόντρυνε στὴ τελευταία του ἔγδοση, καὶ θέλουν νὰ νὰ μᾶς κάμουν νὰ πιστεύουμε πὼς τὸ χερόγραφο τοῦ Ὄξφορδ ἔχει μέσα του κάποια σημείωση ὅπου βεβαιώνεται ὅτι ἡ μετάφραση εἶναι ἀπὸ τοὺς Κορφοὺς. Ἐγὼ ἐπῆγα πίτηδες μιὰ βολὰ στὸ Ὄξφορδ καὶ ἄσκωσα ἀντίγραφο αὐτοῦ τοῦ Ἰωνᾶ καὶ τόχω ἕτοιμο γιὰ δημοσίεψη. Εἶναι, καταπὼς φαίνεται, ἀπὸ τὸ Ἡράκλειο, Candia, ὅπου οἱ Ὀβραῖοι εἶταν πολλοὶ καὶ γραμματισμένοι ἴσια μὲ τὰ 1669 ὅπου τὸ μεγάλο κάστρο ἔπεσε στὰ χέρια τῶν Τούρκωνε κι αὐτοὶ ἔφυγαν κ' ἐσκορπίστηκαν, οἱ περσότεροι πηγαίνοντας στὴ Ζάκυθο ὅπου ἔχτισαν τὸ λεγάμενο Κρητικὸ Συναγῶγι, ἕνα σωρὸ ἐρείπια τώρα μὲ τοὺς σεισμοὺς ποὺ ἐχάλασαν τὸ νησὶ τὸ μυρωδᾶτο.

Ἄλλο ἕνα χερόγραφο μὲ τὴν ἴδια μετάφραση, λίγο πιὸ καινούργια ὅμως στοὺς γλωσσικοὺς τύπους, τὸ φυλάει ἡ βιβλιοθήκη τῆς Μπολώνιας, κ' ἐγὼ τὴν ἐμελέτησα καὶ βαστάω ἀντίγραφο ποὺ θὰ μὲ βοηθήσει νὰ κάμω τὴν κριτικὴ ἔγδοση αὐτοῦ τοῦ κειμένου. Μέσα σ' αὐτὸ τὸ χερόγραφο τ' ὄνομα Candia βρίσκεται γραμμένο κάμποσες φορές, κ' ἔπρεπε, μιὰ κι ἀποδείχτηκε τὸ ἐναντίο, νὰ μὴ λὲν καὶ ξαναλὲν ἀκόμη σὲ Ἀνατολὴ καὶ Δύση πὼς τὴν ἡμέρα τῆς Μεγάλης Νήστειας στὰ συναγώγια τῶν Κορφῶνε διάβαζαν τὸν Ἰωνᾶ στὴ ρωμέϊκη γλῶσσα. Ἀπ' αὐτὸ καμμιὰ μαρτυριὰ δὲν ὑπάρχει ὅσο γιὰ τοὺς Κορφούς, τὸ ξέρουμε ὅμως θετικὰ ἀπὸ βιβλία τῆς ἐποχῆς ποὺ ἐγίνοτουν στὴν Κρήτη ἴσια μὲ τὸν καιρὸ ποὺ ἕνας ραββῖνος, Ἠλίας Καψάλης μὲ τ' ὄνομα, διάταζε νὰ πάψει ἡ συνήθεια κατὰ τὰ 1540 ἀπάνου κάτου **).

*) Κοίταξε «Νουμᾶ» φύλλο 148, σελ. 7, στήλ. 1.

**) Τὴν ὥρα ποῦχανα τὸ καθαρὸ ἀντίγραφο γιὰ τὴν ἐφημερίδα μοῦρθε ὄρεξη νὰ κοιτάξω τί βάση ἔχει τὸ παράδοξο ποὺ λέει ἡ Ὀβρέϊκη Ἐγκυκλοπαιδεία (στὸ ἄρθρο Bible, modern Greek) πὼς τὴ ρωμέϊκη μετάφραση τοῦ Ἰωνᾶ τὴν ἐδιάβαζαν καὶ στὸ συναγῶγι τῆς Padova ποὺ εἶνε ἡ φουμιστὴ πολυγράμματη πολιτεία σιμὰ στὴ Βενετιά. Ζήτησα λοιπὸν καὶ μοῦφεραν τὴν πηγή, ἕνα βιβλίο τυπωμένο στὰ 1553. Εἴτουν λάθος, ἀπὸ τὰ συνήθεα συνήθη, τοῦ ἀρθογράφου τῆς Ἐγκυκλοπαιδείας. Ἡ Padova μπαίνει στὴν ὁμιλία μονάχα γιατὶ ὁ Ραββῖνος της ἔγραψε στὸν Καψάλη κατηγορῶντας τὴν ἀπόφαση ὁποῦχε πάρει νὰ καταργήσει στὸν τόπο του ἕνα παλιὸ ἔθιμο ὅπου ἔπρεπε νὰ σεβαστεῖ.

Ὕδρα ὅμως καὶ κάτι ἄλλο ποῦ ἀποροῦ πῶς δὲν τὸ παρατήρησε κανεὶς ἴσια μὲ τώρα ἤ, καλύτερα, ποὺ τὸ εἶδαν ὅλοι ἀλλοιώτικα ἀπ' ὅ τι εἶναι ἀληθινά. Ἡ συνήθεια ποὔπαψε μὲ τὸ νεωτερισμὸ τοῦ Καψάλη εἴτουν πολὺ διαφορετικιὰ ἀπὸ ὅ τι μᾶς ἐδίδαξε ἡ ἐπιστήμη ἡ γαλονάτη. Στὴν πατρίδα του, μέσα στὸ συναγῶγι διάβαζαν ἀπὸ τὸ Ἰωνᾶ μόνο τὰ πρῶτα ἐδάφια στὸ ὀβρέϊκο πρωτότυπο, κ' ἔπειτα ὁλάκερο τὸν προφήτη ρωμέϊκα, καὶ ρωμαΐκα μονάχα. Ὁ ραββῖνος τῆς Πάδοβας, βρίσκει αὐτὸ τὸ σύστημα πολὺ παράξενο, τὸ λογιάζει ὅμως σεβαστὸ κι ἂς μὴ μπορεῖ νὰ ξετρυπώσει τὴν ἀρχή του. Τὴν ἀρχή του ἐγὼ τὴν ξέρω κ' ἔχει σχέση μὲ μιὰ Νεαρά (146) τοῦ Ἰουστινιανοῦ Θὰ τὴν πῶ ὅμως σὲ μιὰ μελέτη ποὺ θὰ γράψω ἀπάνου σ' ἕνα, τὸ πιὸ περίεργο ἴσως, ἀπὸ τὰ πολύτιμα χερόγραφα ποὺ ἐχάρισε στὴ Βενετιὰ ὁ ρωμιὸς Καρδινάλης Βεσσαρίωνας.

Ἡ Πάδοβα μοῦ φέρνει στὸ νοῦ κι ἄλλο ἀερολόγημα τῆς ὀβρέϊκης Ἐγκυκλοπαιδείας. Στὸν τέταρτο τόμο ἐτύπωσε ἕνα ἄρθρο γιὰ τοὺς Κορφοὺς ὅπου ἔχει καὶ ἔπαινο γιὰ λόγου μου μὲ τὄνομα γραμμένο ὅλο κεφαλαῖα ὅπου εἶναι σημεῖο παραπομπῆς σὲ ἄρθρο προσωπικὸ τυπωμένο σὲ προηγούμενο τόμο. Μὰ στοὺς «Κορφοὺς» ἀναφέρεται κ' ἕνας Darius Levis, λέει, Κορφιάτης καθηγητὴς στὴν Ἀκαδημεία τῆς Lacedogna. Ὅταν τὸ διάβασα ξαφνίστηκα, καὶ ρώτησα τὸν ἑαυτό μου μὴν εἶναι λάθος τυπογραφικὸ καὶ θέλει νὰ πεῖ Μακεδονία. Μὰ πάλε, ἔλεγα, ἡ Μακεδονία ἔχει ἀκόμα νὰ λεφτερωθεῖ, καὶ πῶς εἶναι δυνατὸ νἄχει ἀπὸ τώρα Ἀκαδημεία; Ἔπειτα ἀπὸ κάμποση ὥρα συλλογὴ παίρνω ἕνα, ἂν πῶ δεκάτομο εἶναι λίγο, λεξικὸ γεωγραφικὸ ποὺ δίνει καὶ τὰ πιὸ μικρὰ κατατόπια τῆς Ἰταλίας κ' ἠὕρα ἕνα χωριουδάκι μεσημβρινὰ ποὺ λογιέται Lacedogna κ' ἔχει κάτι περσότερο ἀπὸ τρεῖς χιλιάδες ψυχές, ἕνα εἶδος Λεψῖνα, σημερνὴ Λεψῖνα, καὶ τότες εἶναι ποὺ ἐρωτίστηκα. Δὲν ξέρω ποιὸς εἶναι ὁ Ἑβραιολόγος ποὺ ἔγραψε αὐτὴ τὴν ἰδιαίτερη φράση. γιατὶ τὸ ἄρθρο εἶναι μὲ δυό, μάλιστα τρεῖς, ὑπογραφές· μὰ ὅποιος κι ἂν εἶναι, ὁ τρισμακάριος, γιατὶ νὰ μὴν τὸ στοχαστεῖ ποὺ ὅλοι δὲν ἔχουν σὰν κ' ἐμένα καιρὸ καὶ τρόπο νὰ πάρουν βιβλία ἀπάνου σὲ βιβλία γιὰ νὰ βροῦν τί λογῆς ἄτρυπίτσα εἶναι ἡ Lacedogna, καὶ γιατὶ νὰ μὴ σημειώσει πὼς ὁ τίτλος Ἀκαδημεία εἶναι παραφούσκωμα καὶ τίποτες ἄλλο δὲ δηλώνει παρὰ ἕνα πολὺ μέτριο σχολειὸ σὰν τὰ ἑλληνικὰ ἀπὸ τὰ μέρη μας, ἀπὸ τοὺς Καστελλάνους λ. χ. Ὅποιος βλάκας διαβάζει αὐτὴ τὴ φράση ὅπως εἶναι στρωμένη θὰ πιστέψει πὼς ἡ Ἀκαδημεία τῆς Lacedogna φτάνει σὲ μεγαλεῖο καὶ σημασία τὴν Ἀκαδημεία τοῦ Μιλάνου, ὅπου παραδίνει ὁ Ἄσκολης, ὁ μέγας γλωσσολόγος.

Εἶναι περίεργο πῶς λάθη τέτοιας λογῆς ριζώνουν μιὰ καὶ βγοῦν ἀπὸ τὴν πέννα κανενός, ποὺ, δίχως νἆναι καὶ πολὺ ἢ διόλου σπουδαῖος, βαστάει ὅμως κάποια σπουδαία θέση στὸν κόσμο τῶν γραμμάτων.

Ἕνας νέος τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς τῆς Ἀθή ας βάρθηκε πρὸ δέκα δεκαπέντε χρόνια νὰ μελετήσει τὴν ἱστορία τῶν Βενετσιάνωνε στὴν Κρήτη, καὶ μ' αὐτὸν τὸ σκοπὸ πῆγε στὴ Βενετιὰ καὶ σκάλιξε τὰ ἀρχεῖα. Ἔτσι μαζεψε ἕνα ποσὸ ἔγγραφα πολύτιμα ποὺ ὁ κακορίζικος δὲν ἀξιώθηκε νὰ τὰ ἰδεῖ τυπωμένα, γιατὶ ὁ Χάρος τὸν ἐθέρισε πρόωρα καί, ὄντας βγῆκαν, ἡ μαύρη γῆς ἔλυωνε τὰ κόκκαλά του. Ὅλοι τὸν παίνεσαν γιὰ τοὺς κόπους του καὶ τ' ἄξιζε· κι ἀπὸ τὶς στῆλες τοῦ «Νουμᾶ» στέρνω κ' ἐγὼ ἕνα Εὐχαριστῶ στὴ μνήμη του.

Μέσα σ' αὐτὰ τὰ ἔγγραφα βρίσκουνται καὶ καμιὰ τριανταριὰ γιὰ τοὺς Ὀβραίους τῆς Κρήτης καὶ φυσικά, ἅμα δημοσιέφτηκε ὁ τόμος, ἕνας Ἑβραιολόγος ἔγραψε ἕνα ἄρθρο δίνοντας τὴν περίληψή τους σ' ἕνα μεγάλο περιοδικό. Τί τὰ θέλεις ὅμως, τὰ ἔγγραφα ἀναφέρνουν πολλὲς φορὲς καὶ τὸ Νεγροπόντε (τὴ Χαλκίδα), γιατὶ καὶ αὐτὸν τὸν τόπο τὸν εἶχαν οἱ Βενετσιανοὶ τότες. καὶ ἐγίνοτουν ζωηρὸ ἐμπόριο ἀνάμεσα στὰ δυὸ μεγαλόνησα τότες· μὰ ὁ σοφὸς ποὔγραψε τὸ ἄρθρο δὲν παραπρόσεξε νὰ καταλάβει τί ἔλεγαν τὰ ἔγγραφα καὶ νὰ τὸν ἐπου φτάνει στὸ συμπέρασμα πὼς στὸν παλαιὸ καιρὸ βρίσκουνταν Ὀβραῖοι σὲ τέσσερις πολιτεῖες τῆς Κρήτης: Χανιὰ. Ρέθυμνο, Ἡράκλειο καὶ Νεγροπόντε. Ἔτσι λοιπὸν

ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ

ΒΙΒΛΙΟ ΠΡΩΤΟ *)

24. Ἡ Ἐπίδαμνο εἶναι μιὰ πολιτεία δεξιὰ καθὼς μπαίνεις στὸν Ἰόνιον κόρφο, καὶ τὴ γειτονέβουν οἱ Ταβλαντινοί, βάρβαροι, ἔθνος Ἰλλυρικό. Ἀφτὴ τὴν ἀποίκισαν οἱ Κερκυραῖοι, καὶ θεμελιωτὴς εἶταν ὁ Φαλίος τοῦ Ἐρατοκλείδη, Κορθινός, αἷμα ἀπὸ τοὺς Ἡρακλεῖδες, κατὰ τὰ πατροπαράδοτα μαθὲς προσκαλεσμένος ἀπὸ τὴ μάννα πατρίδα. Μαζί τους τὴ σπίτωσαν καὶ μερικοὶ Κορθινοί, καθὼς κι' ἀπὸ τ' ἄλλο Δωρικὸ γένος. Καὶ μὲ τὸν καιρὸ δυνάμωσαν οἱ Ἐπιδαμνιῶτες καὶ πλήθυναν πολύ. Μὰ πέσανε, λέει, σὲ σπαραγμοὺς χρόνια πολλὰ μεταξύ τους, καὶ τότες σ' ἕναν πόλεμο μὲ τοὺς γειτόνους τους τοὺς βαρβάρους ἀρανίστηκαν κι' ἔχασαν τὴν πιὸ πολλή τους δύναμη. Καὶ στὰ ὕστερα πρὶν ἀφτὸν τὸν πόλεμο, ἔδιωξε ὁ λαὸς τοὺς ἀρχόντους, κι' ἐκεῖνοι πλακώσανε (23) μαζὶ μὲ τοὺς βαρβάρους καὶ κούρσεβαν τοὺς μέσα στὴ χώρα ἀπὸ στεριὰ καὶ θάλασσα. Στενοχωρεμένοι τότες ἀφτοί (24), στέλνουνε στὴν Κέρκυρα σὰ στὴ μάννα τους πατρίδα γεροντεία, παρακαλῶντας τους νὰ μὴν ἀδιαφορήσουν ποὺ καταστρέφουνται, παρὰ νὰν τους τεριάσουνε μὲ τοὺς φεβγάτους καθὼς καὶ νὰν τοὺς τελιώσουν τὸν πόλεμο τῶν βαρβάρων. Κι' ἀρτὰ τὰ παρακαλοῦσαν καθισμένοι πρόσπεφτοι στὸ Ἡραιο. Οἱ Κερκυραῖοι ὅμως δὲν τὴν ἔστρεξαν τὴν παράκληση, παρὰ τοὺς ἔστειλαν πίσω ἄπραχτους.

25. Καὶ σὰν ἀπόειδαν οἱ Ἐπιδαμνιῶτες πὼς τίποτα ἂς μὴν καρτεροῦν (25) ἀπὸ τοὺς Κερκυραίους, δὲν ἤξεραν πῶς νὰ ξεδυσκολεφτοῦν, κ' ἔτσι στέλνοντας στοὺς Δερφοὺς ρωτοῦσαν τὸ θεό, ἂν πρέπει νὰ παραχωρήσουνε στοὺς Κορθινοὺς τὴν πολιτεία τους σὰ στοὺς θεμελιωτάδες, καὶ νὰ δοκιμάσουνε μήπως βγαλουν (26) ἀπὸ κεῖ κάπια βοήθια. Κι' ὁ θεὸς τους χρησμολόγησε νὰν τὴν παραχωρήσουν καὶ νὰν τοὺς κάνουν ἀρχηγούς. Πῆγαν τότες οἱ Ἐπιδαμνιῶτες στὴν Κόρθο καὶ σύρωνα μὲ τὸ μαντεῖο παραχώρησαν τὴν ἀποικία, ξηγῶντας τὸ θεμελιωτή τους πὼς εἶταν ἀπὸ τὴν Κόρθο καὶ δείχνοντας τὸ χρησμό, καὶ παρακαλοῦσανε νὰ μὴν ἀδιαφορήσουν ποὺ καταστρέφουνται, παρὰ νὰν τοὺς διαφεντέψουν. Κι' οἱ Κορθινοὶ ἔστρεξαν τὴν παράκληση, κι' ὅπως εἶτανε σωστὸ—φρονῶντας τὴν ἀποικία πὼς εἶταν τόσο τῶν Κορθινῶν ὅσο καὶ δική τους—ἀντάμα ὅμως κι' ἀπὸ μῖσος τῶν Κερκυραίων, γιατὶ δὲν τοὺς συλλογιοῦνταν ἂν κι' ἀποικοί τους, καὶ μήτε τοὺς ἔδιναν τὰ συνειθισμένα προεδρία στὰ ἐθνικὰ πανηγύρια μήτε πρωτομοίραζαν τὸ σφαχτὸ σὲ Κορθινὸ πολίτη, παρὰ τοὺς ἀψηφοῦσαν. ἔχοντας σ' ἐκείνη τὴν ἐποχὴ χρηματικὰ μέσα (27) ὡς ὅσα οἱ πιὸ πλούσιοι (28) Ἑλ-

*) Κοίταξε «Νουμᾶ» ἀριθ. 136 καὶ 138.

(23) Τὰ ΧΡ ἀπελθόντες. Ὁ Haase ἐπελθόντες.

(24) Τὰ λόγια ἐν τῇ πόλει ὄντες Ἐπ.δάμνιοι εἶναι ξένα, ὅπως ἔδειξε ὁ Κώβετος.

(25) Τὰ ΧΡ τιμωρίαν οὖσαν. Ὁ Naber ἰοῦσαν ἀντὶς οὖσαν. Τὸ σωστό, νομίζω, εἶναι ἐνοῦσαν. Πρβ Δημοσθ. 702, 26 ἐνούσης οὐδεμιᾶς ἔτι ἀποστροφῆς κτλ.

(26) Τὰ ΧΡ τιμωρίαν ποιεῖσθαι. Γράφε τιμωρίαν πορίζεσθαι.

(27) Τὰ ΧΡ καὶ χρημάτων. Κυὰ τὸ Huennekes (καὶ ἐν) ὁ Classen κάν.

(28) Τὰ λόγια καὶ τῇ ἐς πόλεμον παρασκευῇ δυνατώτεροι εἶναι, νομίζω, νόθα.

ἡ φαντασία χάρισε στὴν Κρήτη ἕνα χωριὸ ποὺ ἀπὸ τὸ Μίνω ἴσια μὲ τὸν Πρίγκηπα Γιώργη μάτια ἀνθρωπινὰ ἀπάνου της δὲν εἶδαν, κι ἄμα περάσουν ἑκατὸ ἢ διακόσια χρόνια οἱ ἀρχαιολόγοι καὶ οἱ γεωγράφοι θὰ παιδεύουνται γιὰ τὰ κρίματα τοῦ σοφοῦ μας, καὶ ὅσοι σπουδάζουν τὰ γεωλογικὰ φαινόμενα θὰ κοιτάξουν νὰ βροῦν μὴν κάποια φυσικὴ ἰδιοτροπία ἔκανε μιὰ φορὰ κ' ἕναν καιρὸ χωριὰ καὶ πολιτεῖες νὰ δίνουν σύσσωμα σαλτίδια ἀπὸ ἕνα νησὶ τῆς Μεσόγειος σ' ἄλλο τοῦ Αἰγαίου. Γιατὶ τὸ σφάλμα τοῦ Νεγροπόντε στὴν Κρήτη ρίζωσε πιὰ κι αὐτό. Παίρνοντας γιὰ βάση τὸ ἄρθρο ποὺ εἶπα ἔγραψε ἄλλος ἕνας τὸ ἄρθρο *Κρήτη* γιὰ τὴν Ὀβρέϊκη ἐγκυκλοπαιδεία ποὺ τυπώνεται ὁλοένα στὴ Νέα Ὑόρκη. Ἔτσι τὸ ψέμα ἔχει δυὸ ἐπίσημες βοῦλλες κι ὁ κόσμος ἔμαθε νὰ πιστεύει πάντα ὅ τι εἶναι τυπωμένο σὲ χοντρὰ βιβλία, κι ἂν τύχει κ' εἶναι εἰκονογραφημένα ἀκόμα περσότερο.

* * *

Ἐπειδὴ ὅμως κοντεύω κ' ἐγὼ νὰ μὲ πάρουν γιὰ ἁμαρτωλὸ μπροστὰ στὴν Ἱστορίαν, σὲ παρακαλῶ, φίλε Ταγκόπουλε, νὰ μὲ βοηθήσεις γιὰ νὰ ξομολογηθῶ καὶ ξαλαφρώσω τὴ συνείδησή μου. Εἶναι δική μου ἡ ἰδέα ποὺ οἱ πρῶτοι Ὀβραῖοι ποὺ ἐπῆγαν νὰ κάτσουν στοὺς Κορφοὺς εἶταν ἀπὸ τὴ Θήβα. Μὰ ποτέ μου δὲν τὸ πίστεψα μὲ τὴ βεβαιότη ποὺ θέλει ἡ ἐπιστήμη. Νὰ τί τρέχει. Εἶχα διαβάσει πὼς ὁ Βενιαμὶν ἀπὸ τὴν Τουδέλα τῆς Ἱσπανίας ταξειδεύοντας τὸ δωδέκατο αἰῶνα στὴν Ἑλλάδα ἤβρε στοὺς Κορφοὺς ἕνα μόνον Ὀβραῖο καὶ στὴ Θήβα δυὸ χιλιάδες ποὺ εἶταν περίφημοι βαφεῖάδες καὶ μαστόροι πρώτης στὴν τέχνη τοῦ μεταξιοῦ. Ἤξερα, ἀπὸ τὸν Παπαρηγόπουλο αὐτό, ποὺ τὴν ἴδια ἐποχὴ ὁ Ρουγγέρος τῆς Σικελίας ἐκυρίεψε γιὰ λίγο καιρὸ καὶ τοὺς Κορφοὺς καὶ τὴ Θήβα, κ' ἐπειδὴ ἀπὸ τότες ἀρχίνησαν στὴ Σικελία νὰ δουλεύουν τὸ μετάξι, μοῦρθε ὑποψία μὴ ἡ καινούργια τέχνη μπῆκε στὸ Ἰταλικὸ μεγαλονῆσι μὲ τοὺς Ὀβραίους ποὺ ἴσως πῆγαν αὐτοῦ πέρα καὶ στοὺς Κορφοὺς ἀκολουθῶντας ἀπὸ τὴ Θήβα τὰ νικηφόρα φουσάτα τοῦ Ρουγγέρου. Σὰ νὰ μὴ ἔσωνε αὐτό, φοιτητὴς ποὺ ἤμουν στὸ Φιρέντσε ἔψαχνα νὰ βρῶ κάτι παλιὸ ποὺ ἀναφέρνει ὁ Ἀθήναιος γιὰ τὶς διονυσιακὲς λιτανεῖες, γιατὶ τότες ἑτοίμαζα τὴ διατριβή μου ἀπάνου στὸν Ἀριστοφάνη καὶ οἱ διονυσιακὲς λιτανεῖες εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς ἀττικῆς κωμωδίας. Ἔτσι λοιπὸν δυὸ γραμμὲς πιὸ μπρὸς ἢ δυὸ γραμμὲς πιὸ πίσω—δὲ θυμᾶμαι καλὰ—βρίσκω τὴν ἱστορίτσα ἑνὸς καυγᾶ, ὅπου οἱ Θηβαῖοι ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ καὶ οἱ Κρισσαῖοι ἀπὸ τὴν ἄλλη ἤθελαν καλὰ καὶ σώνει πὼς μιὰ τρίτη πολιτεία εἴτουν χτῆμα δικό τους. Βγαίνουν λοιπὸν οἱ Θηβαῖοι καὶ λένε στοὺς ἀντίθετους: Ἔχουμε μιὰ ἀπόδειξη σπουδαία ποὺ θὰ σᾶς κλείσει τὸ στόμα μιὰ καὶ καλή. Τὸ ὄνομα τῆς πολιτείας εἶναι Σίδαι· ἐμεῖς ποὺ τὴ χτίσαμε τῆς τὸ δώσαμε γιὰ τὶς πολλὲς ροϊδιὲς ποὺ βρήκαμε στοὺς κάμπους της, καὶ *σιδῆ* εἶναι Θηβέϊκη, καὶ μονάχα Θηβέϊκη, λέξη ποὺ ξεφράζει αὐτὸ τὸ δέντρο. Τὴ θυμᾶμαι ἀκόμα ἐκείνη τὴν ἡμέρα, στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Φιρέντσε, εἰς ἕνα παράμερο δωμάτιο ἀριστερὰ τῆς μεγάλης αἴθουσας, μαζὶ μὲ τὸν Ἔφορο Baron Podestà, ὅπου μὲ εἶχε συστήσει ὁ μακαρίτης Ρωμανός, ὁ ἀλησμόνητος καθηγητής μου τῶν Κορφῶνε. Εἴτουν ἡ πρώτη μου ἀνακάλυψη — ἀπὸ τὶς ταπεινὲς ἀνακάλυψες τῆς φιλολογίας—ποὺ ἔκανα· Sida εἶναι τὸ ὄνομα ποὺ οἱ Ὀβραῖοι τῶν Κορφῶνε, καὶ μόνον αὐτοί, δίνουν στὸ ροΐδι, καὶ ὕστερα ἀπ' αὐτὴν τὴν παρατήρηση τὸ συμπέρασμά μου τὸ νόμιζα πιὰ βέβαιο ποὺ οἱ πρῶτοι Ὀβραῖοι ποὺ πῆγαν στοὺς Κορφοὺς εἶταν Θηβαῖοι (*). Ἔτυχε τότε νὰ ξηγᾶμε Πίνταρο στὸ Πανεπιστήμιο, καὶ μπορεῖς νὰ φανταστεῖς μὲ τὶ περηφάνεια ἐγὼ ἔλεγα στοὺς ἄλλους φοιτητάδες πὼς εἶμαι συμπατριώτης τοῦ μεγάλου ποιητή. Γυρίζοντας στοὺς Κορφοὺς τόπα καὶ στὸ Ρωμανὸ καὶ στοὺς ἄλλους ποὺ ζύγωνα, δὲν τὄγραψα ὅμως. Κι ὅταν ἄλλοι τὄκαμαν, λ.χ. ὁ Σπ. Παππαγεωργίου στὴν *Ἐπετηρίδα τοῦ Παρνασσοῦ* ὅπου δημοσίεψε κάτι μοιρολόγια Ὀβριορωμέϊκα ποὺ θέλουν ξανατύπωμα, ἐγὼ εὐχαρίστησα μὲ μιὰ φημερίδα λοντρέζικη γιὰ τὰν τιμή—ἀνώνυμη ἀλήθεια, μὰ ὁπωσδήποτε—ποὺ μοῦκαναν, ἔλεγα ὅμως ποὺ τὸ πρᾶμα δὲν εἶναι ἀποδειγμένο καὶ κάτι καλὸ μποροῦσε νὰ γίνει ἂν αὐτοὶ ποὺ βρίσκουνται στὴν Ἑλλάδα ἔκαναν τὸν κόπον νὰ πᾶν ὥς τὴ Θήβα, καὶ ἂν κοίταζαν σὲ κανένα παλαιὸ νεκροταφεῖο ὀβρέϊκο μήπως βροῦν ἀνάμεσα στὲς ἐπιγραφὲς ὀνόματα οἰκογενειακὰ ὅμοια μὲ αὐτὰ τῶν Ὀβραίων τῶν Κορφῶνε.

Ἔτσι δουλεύει ἡ ἐπιστήμη, κι ὅσο δὲ γίνει αὐτό, δὲν ξέρω τί νὰ τὴν κάνω τὴ δόξα ποὺ ἔχει γιὰ θέμελο τὴ φαντασία.

* * *

Εἶναι τῆς φαντασίας κι αὐτὸ τ' ἄλλο, ποὺ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἔγραψε στὴ δημοτικὴ τῆς ἐποχῆς του. Βεβαιότατα εἶναι ὁλοκαίνουργο, κι ὅποιος μπορεῖ νὰ τ' ἀποδείξει θὰ εἶναι μακάριος καὶ τρισένδοξος. Ἴσια μὲ τώρα τὸ ζήτημα εἴτουν ἂν οἱ Εὐαγγελιστὲς καὶ οἱ Ἀπόστολοι ἔγραψαν τὰ ἔργα τους πρωτότυπα Ἑλληνικὰ ἢ σὲ καμιὰ γλῶσσα σημιτική, ὀβρέϊκα δηλονότι ἢ ἀραμέϊκα, κι ὅσοι παρατηροῦν ποὺ τὸ φτάσιμο τῆς περίοδος στὴν Καινὴ Διαθήκη δὲ μοιαζει μὲ τὰ ἑλληνικὰ καμιᾶς ἐποχῆν συμπεραίνουν πὼς εἶναι μετάφραση ἀπὸ ἄλλη γλῶσσα. Αὐτὴ ἡ πρωτότυπη ἰδέα τῆς δημοτικῆς εἶναι *ἐκ μηχανῆς θεὸς* ποὺ τὰ συβιβάζει οὖλα. Μόνο στάσου νὰ ἰδοῦμε μὴ ἀντὶς ἀπὸ *θεὸ* δὲν εἶναι τίποτες *εἴδωλο*, καὶ τότε, προσοχὴ στοὺς εἰκονοκλάστες.

* * *

Καὶ τώρα ἄς πῶ κ' ἐγὼ κάτι καινούργιο, ποὺ οἱ γεωγράφοι καὶ οἱ ἱστορικοὶ δὲν τὸ ξέρουν καὶ καλὸ θὰ εἶναι νὰ τ' ἀκούσουν γιὰ τὶς κατοπινὲς σπουδές τους. Κανεὶς ἴσια μὲ τώρα δὲ μᾶς εἶπε ποὺ τὸ μεσαιωνικὸ ὄνομα τῆς Ἄρτας εἴτουν *Καρνανία* ἢ *Καρνανιά*, καὶ βάζω στοίχημα πὼς ὁ ὑπουργός μας τῆς Παιδείας, ὁ σεβαστός μου φίλος κ. Καραπανος, θὰ ξαφνιστεῖ ἄμα τὸ διαβάσει. ἐὰν μᾶς διαβάζει. Καὶ ὅμως ἀμφιβολία δὲ χωρᾶει. Τὸ βρίσκω σ' ἕνα βιβλίο τυπωμένο στὴν Πόλη στὰ 1537 ἀπὸ τὸ γιὸ ἑνοῦ ποὺ τόχει γραψει στοὺς Κορφοὺς καμιὰ σαραντάριὰ χρόνια προτήτερα. Εἶναι ἕνα μαζωμα γνῶμες καὶ ἀπόφασες ἑνὸς Ραββίνου Κορφιάτη ἀπανου σὲ ζητήματα νομικὰ καὶ θρησκευτικὰ ὅπου ἔφερναν μπροστά του Ραββῖνοι ἀπὸ ἄλλους τόπους. Λοιπὸν ὁ Ραββῖνος τῆς Ἄρτας τόνε ρωτᾶει τί πρέπει νὰ γίνει μὲ ἕνα ἔγγραφο διαζύγιου ποὺ δὲν εἶναι γραμμένο σύμφωνα μὲ τοὺς τύπους. Εἴτουν σταλμένο ἀπὸ τὸν ἄντρα ποὺ κάθοτουν στοὺς Κορφοὺς στὴ γυναῖκα ποὺ βρίσκοτουν στὴν Ἄρτα, μὰ τὴν πολιτεία τὴν ἔλεγε *Ἄρτα* στὸ χαρτί, ἐνάντια ἀπὸ τὴ συνήθεια ποὺχαν

(*) Ὅτι λέω παραπάνου τὸ εἶδα πρὸ εἴκοσι χρόνια σὲ μιὰ παμπάλαια ἔγδοση τοῦ Ἀθηναίου, καὶ πιστεύω ποὺ τὸ θυμητικό μου δὲ μὲ γελάει. Τώρα ξανακοιτάζω τὸν Ἀθήναιο, ΙΔ 650—651, καὶ βρίσκω πὼς ὁ καυγᾶς ἔγινε ἀνάμεσα Ἀθηναίους καὶ Θηβαίους στὸν καιρὸ τοῦ Ἐπαμεινώνδα. Ἡ οὐσία ὅμως μένει ἡ ἴδια, εἶναι ροΐδια, καλὰ ροΐδια, ὅπως τὰ φωνάζουν τὰ χωριατόπουλα ποὺ τὰ φέρνουν στὸν μαρκᾶ τῶν Κορφῶνε.

Τὴν τελευταία στιγμὴ βρίσκω τὸ δέντρο σιδεὰ σὲ μιὰ ἀπέραντη ἐπιγραφὴ τῆς Σικελίας (Boeckh 5594) καὶ σ' ἄλλα βιβλία· ὥστε πάει ἡ Θήβα καὶ ἡ συγγένειά μου μὲ τὸν Πίνταρο!

λῆνες, ἀκόμα καὶ καμαρώνοντας πὼς μερικοὺς (29) στὴ θάλασσα τοὺς ὑπερτεροῦσαν πολύ, μάλιστα (30) ὡς διάδοχοι στὴν Κέρκυρα τῶν Φαιάκων τῶν τόσο φημισμένων στὰ ναφτικά. Γιὰ τοῦτο κι' ὀργάνιζαν τὸ ναφτικό, κι' εἶταν ἀρκετὰ δυνατοί· γιατὶ εἶχαν 120 τρίκροτα σὰν ἄρχισαν τὸν πόλεμο.

26. Ὅλα ἀφτὰ λοιπὸν ἔχοντας τα παράπονα οἱ Κορθιανοὶ ἔστελναν μετὰ χαρᾶς τὴ βοήθια μὲ κατοικητάδες—ὅπιος ἤθελε νὰ πάει προσκαλῶντας τον—καὶ μὲ φρουρὰ ἀπὸ Ἀμπρακιῶτες καὶ Λευκαδῖτες καὶ δικούς τους ἄντρες. Καὶ πῆγαν πεζοὶ στὴν Ἀπολλωνία, τὴν ἀποικίαν τῶν Κορθινῶν, ἀπὸ φόβο τῶν Κερκυραίων, μὴν τυχὸν τοὺς ἀμποδίζουνε στὴ θάλασσα ὅτα διαβαίνουν πέρα. Κι' οἱ Κερκυραῖοι ἅμα πληροφορήθηκαν τοὺς κατοικητάδες καὶ φρουροὺς πὼς ἔρχουνται καὶ πὼς ἡ ἀποικία παραχωρήθηκε στοὺς Κορθινούς, θύμωναν· καὶ ξεκινῶντας ἑφτὸς μὲ 25 καράβια καὶ κατόπι μὲ δέφτερο στόλο τοὺς προστάξανε στανικῶς νὰ διώξουν τοὺς φρουροὺς ποὺ στείλανε οἱ Κορθινοὶ καὶ τοὺς κατοικητάδες, καὶ νὰ δεχτοῦν τοὺς φεβγάτους· γιατὶ πήγανε στὴν Κέρκυρα τῶν Ἐπιδαμνιωτῶν οἱ φεβγάτοι κι' ἔδειχναν τάφους καὶ συγγένεια, ποὺ στ' ὄνομά τους τοὺς ξορκίζανε νὰν τοὺς πᾶν στὴν πατρίδα τους. Οἱ Ἐπιδαμνιῶτες ὅμως τίποτα τέτιο δὲν ἄκουσαν, καὶ τότες ξεκινοῦν ἐναντίο τους οἱ Κερκυραῖοι μὲ 40 καράβια καὶ μὲ τοὺς φεβγάτους, ἀποφασισμένοι νὰν τοὺς ξαναπᾶν πίσω, παίρνοντας μαζί τους καὶ τοὺς Ἰλλυριούς. Καὶ πεζέβοντας κοντὰ στὴ χώρα κήρυξαν πρῶτα ὅπιος ἀπὸ τοὺς Ἐπιδαμνιῶτες θέλει κι' οἱ ξένοι νὰ φύγουν ἀπείραχτοι· εἰδεμὴ, θὰν τοὺς μεταχειριστοῦν ὡς ὀχτροὺς. Κι' ἐκεῖνοι σὰ δὲν ἤθελαν, τότες οἱ Κερκυραῖοι, ὄντας τὸ μέρος ἰσθμός, πολιορκοῦσαν τὴν πολιτεία.

27. Κι' οἱ Κορθινοί, ἅμα τοὺς ἔφτασαν ἀπὸ τὴν Ἐπίδαμνο ἀποσταλμένοι πὼς πολιορκιοῦνται, ἑτοίμαζαν στρατό, κι' ἀντάμα διαλαλοῦσαν ἀποικισμὸ στὴν Ἐπίδαμνο, ὅπιος ἤθελε νὰ πάει μαζί τους μ' ἴσο μερτικὸ κι' ἀπαράλλαχτο· κι' ἂν κανεὶς ἴσως προτιμάει νὰ μὴν ξεκινήσει ἀμέσως, θέλει ὅμως νὰ μπεῖ στὸν ἀποικισμό, ἂς μετράει, ἔλεγαν, 50 δραχμές Κορθινὲς κι' ἂς μένει πίσω. Κι' εἶταν πολλοὶ κι' ὅσοι πηγαίνανε μαζὶ κι' ὅσοι μετροῦσαν τὰ χρήματα. Καὶ παρακάλεσαν ἀκόμα καὶ τοὺς Μεγαρῖτες νὰν τοὺς συντροφέψουνε μὲ καράβια, ἂν ἴσως τυχὸν τοὺς ἀμποδίζουν οἱ Κερκυραῖοι τὸ ταξίδι. Κι' ἐκεῖνοι ἑτοιμάζουνται νὰν τοὺς συντροφέψουνε μὲ 8 καράβια, καθὼς κι' οἱ Παλινοὶ οἱ Κεφαλλονῖτες μὲ 4. Τὸ ἴδιο παρεκάλεσαν καὶ τοὺς Ἐπιδαβριῶτες ποὺ τοὺς ἔδωκαν 5, καὶ ἕνα τοὺς ἔδωκαν οἱ Ἑρμιονῖτες, 2 οἱ Τροιζηνοί, 10 οἱ Λεφκαδῖτες, κι' 8 οἱ Ἀμπρακιῶτες. Ἀπὸ τοὺς Θηβαίους πάλι κι' ἀπὸ τοὺς Φλιαστύους ζητήσανε χρήματα, κι' ἀπὸ τοὺς Ἠλείους δίχως ἀνθρώπους, καράβια καὶ χρήματα. Καὶ τῶν Κορθινῶν τῶν ἴδιων ἑτοιμαζόντουσαν 30 καράβια καὶ 3000 ὁπλῖτες.

28. Καὶ σὰν ἔμαθαν οἱ Κερκυραῖοι τὶς ἑτοιμασίες, ἔρχουνται στὴν Κόρθο μὲ γερόντους ἀπὸ τὴ Λακωνία καὶ Σικυῶνα ποὺ πήρανε μαζί τους, καὶ ζητοῦσανε ν' ἀποσύρουν οἱ Κορθινοὶ τοὺς μέσα στὴν Ἐπίδαμνο φρουροὺς καὶ τοὺς κατοικητάδες, ἐπειδὴ τίποτα δὲν τοὺς εἶναι ἡ Ἐπίδαμνο. Ἂν ὅμως εἶχαν κάπια ἀπαίτηση, εἶταν, ἔλεγαν, πρόθυμοι νὰ δικαστοῦνε στὴν Πελοπόννησο μπροστὰ σὲ πολιτεῖες ὅπιες συφωνήσουν κι' οἱ δύο, κι' ὁπιανῶν ἐπιδικαστεῖ ἡ ἀποικία, ἀφτοὶ νὰν τὴν ὁρίσουν· πρόθυμοι εἶταν καὶ ν' ἀφίσουν τὴν ἀπόφαση στὸ Δεφρικὸ μαντεῖο. Πόλεμο ὅμως τοὺς τόλεγαν νὰ μὴν ἀρχίσουν· εἰδεμή, θ' ἀναγκαστοῦν κι' ἀφτοί, ἀφοῦ τοὺς βιάζουνε, νὰ

(29) Τὰ ΧΡ δίχως νόημα ἔστιν ὅτε Γράφε ἔστιν ὧν.

(30) Τὸ μέρος χωλαίνει. Ὁ Reiske ἀθετοῦσε τὸν καὶ πρὶν τὸ κατὰ τῶν Φαιάκων προενοίκησιν. Πιθανώτερο μοῦ φαίνεται πὼς ἔγραψε ὁ Θουκυδίδης ἄλλως τε καὶ ἀτὰ κτλ.

οἱ ντόπιοι σ' ὅλα τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα, καὶ γάμου καὶ διαζύγιου, νὰ τὴν ὀνομάζουν ΚΑΡΝΑΝΙΑ—τόνιζε ὅπου θέλεις. Δεύτερο ψεγάδι βρίσκει στὴν περιγραφὴ τῆς χώρας, ἡ ὁποία στὸ χαρτὶ παρασταίνοτουν μὲ τὸ γενικὸ χαραχτηρισμὸ «χτισμένη κοντὰ στὸ ποτάμι Ἄρτα», καὶ ὁ Ραβδῖνος παρατηρεῖ πὼς συνήθεια τους εἶτουν νὰ τὴ λένε «Καρνανιὰ ὅπου τὴν τρογυρίζει τὸ ποτάμι Ἄρτα», σύμφωνα μὲ τὸ πραματικὸ σχέδιο τῆς πολιτείας ὅπως τὸ βλέπουμε τώρα. Ρωτάει λοιπὸν ἂν τὸ ἔγγραφο εἶναι ἔγκυρο ἢ ὄχι. Ὁ Κορφιάτης ἀπαντάει πὼς αὐτὰ τὰ δυὸ ψεγάδια δὲν εἶναι καὶ πολὺ σπουδαῖα. Εἶναι περιττὸ γιὰ μᾶς νὰ ξετάζουμε τὰ ἄλλα μέρη τῆς ἀπάντησης πὼς εἶναι πολὺ μεγάλη καὶ γιομάτη θρησκευτικὲς καὶ νομικὲς κρισολογίες· μὰ τὸ σπουδαῖο συμπέρασμα πὼς βγάζουμε εἶναι πὼς στὰ 1500 ἀπάνου κάτου ἡ πατρίδα τοῦ κ. Καραπάνου ἀλήθεια ὠνομάζοτουν *Ἄρτα* ἀπ' ὅλον τὸν κόσμο καθὼς τὴ γνώριζε ὁ ἄντρας ποὺ στέρνει τὸ διαζύγιο καὶ ὅσοι τὸν ἐβοήθησαν νὰ φτιάσει τὸ ἔγγραφο, ὡς τόσο ὅμως ἔμεινε στὸν τόπο ἡ θύμηση μιᾶς ἄλλης ὀνομασίας, κ' οἱ Ὀβραῖοι ποὺ κρατιοῦνται πάντα σφιχτὰ στὰ παλαιὰ τὴν ἐβαστοῦσαν ἀκόμα στὰ ἔγγραφα μεγάλης Κοινωνικῆς σημασίας.

Τρεῖς ἥμισυ αἰῶνες πρίν, ὅταν ὁ Βενιαμὶν ποὺ ἀναφέραμε παραπάνου ἐπῆγε ἐκεῖ πέρα, τοῦ τὴν εἶπαν ΑΧΤΑ κι αὐτὸς στὸ σημειωματάρι του τὴν ἔγραψε μὲ τὸ φράγκικο (ἢ σπανιόλικο) ἄρθρο ΑΑΧΤΑ. Αὐτὸς ὁ τύπος ἔδωσε ὕστερα ἀφορμὴ σὲ πολλὰ λάθη τῶν γραφιάδων, μὰ μὲ λίγη σκέψη ξηγιέται εὐκολώταται· γιατὶ εἶναι ὁ *Ἀραχθος* ποὺ ἔγινε *Ἀραχθα* πρίν, κ' ἔπειτα ΑΡΑΧΤΑ ὅπως τὸ ΧΘΕΣ ἔγινε ΧΤΕΣ. Ἀργότερα ἄρχισε τὸ ἀπλούστεμα σὲ μιὰ λέξη τόσο κακόφτιαστη μὲ τρεῖς συλλαβὲς ὅλες *α* κ' ἕνα ἀνακάτεμα ἀπὸ σύμφωνα ποὺ ναι τόσο βαρὺ στ' αὐτιά· οἱ δυὸ τύποι ΑΧΤΑ καὶ ΑΡΤΑ πάλεψαν πολὺν καιρὸ ὥς ποὺ ἐκέρδεψε ὁ δεύτερος, καὶ σήμερις ὅλοι μας λέμε ΑΡΤΑ. Στὴν ἐποχὴ τοῦ Βενιαμὶν ΑΧΤΑ βαστοῦσε ἀκόμα· ἂν ὅμως πάρετε ὅλες τὶς ἔγδοσες καὶ τὰ χειρόγραφα τοῦ ἔργου του—καμμιὰ εἰκοσαριὰ τὸ σύνολο—θὰ βρεῖτε ΑΒΤΑ (δηλαδὴ ΛΑΒΤΑ μαζὶ μὲ τὸ ἄρθρο ὅπως εἴπαμε). Ὁ λόγος εἶνε ποὺ τὰ δυὸ γράμματα Β καὶ Χ στὰ ὀβρέϊκα μοιάζουνε πολὺ τόνα μὲ τἄλλο κ' εὔκολα οἱ σπανιόλοι γραφιάδες ποὺ δὲν ἐγνώριζαν τὸν τόπο τἄλλαζαν. Ἕνας ἀπὸ τοὺς Ὀβραίους ὅπου ἠύρεν ὁ Βενιαμὶν στὴν Ἄρτα ὀνομάζοτουν *Ἡρακλῆς*, κι αὐτὸ ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ γιατὶ ἀποδείχνει πὼς ἐβαστοῦσαν παράδοσες ἑλληνικές.

Ἂς γυρίσουμε ὅμως στὸ ΚΑΡΝΑΝΙΑ. Πῶς τὸ ὄνομα μιᾶς ἐπαρχίας τόσο μεγάλης μετακινήθηκε ἀπὸ τὴν παλαιά του θέση καὶ σμίκρυνε τόσο πολὺ ὥστε νὰ ξεφράζει μονάχα μία πολιτεία; Ἕνα καλὸ ψάξιμο μέσ' στὴν ἱστορία τοῦ Βυζάντιου θὰ μᾶς τὸ φανερώσει ἴσως. Μπορεῖ ἡ Ἄρτα νὰ εἶτουν πρωτεύουσα ἑνὸς θεμάτου ποὖχε ὄνομα Ἀκαρνανία, καὶ νὰ πῆρε ἔπειτα μοναχή της τὸ ὄνομα τοῦ ὅλου θεμάτου. Τούτη τὴ στιγμὴ δὲ θυμᾶμαι παραδείγματα τέτοιας λογῆς, μὰ δὲ μοῦ λείπουν καὶ τὰ ἀνάποδα. Candia ποὺ εἶτουν τὸ τούρκικο ὄνομα τοῦ Ἡράκλειου τὸ πῆραν οἱ Βενετσιάνοι γιὰ ὅλο τὸ νησὶ τῆς Κρήτης· καὶ ἡ Negroponta, ἡ Χαλκίδα, σημαίνει ἀκόμα γιὰ τοὺς ξένους, ὅλη τὴν Εὔβοια.

*
* *

Ἄλλο ἕνα ζήτημα καὶ σ' ἀφίνω. Θὰ μιλήσω γιὰ τὸ κορφιάτικο τραγοῦδι ποὺ τυπώθηκε στὸ 147 φύλλο τοῦ «Νουμᾶ» ἀπὸ τὴ συλλογὴ τοῦ κ. Σπίγγου. Πιστεύω πὼς μέσα σ' αὐτοὺς τοὺς στίχους ἔχουμε δυὸ ποιήματα χωριστὰ τὸ ἕνα ἀπὸ τὸ ἄλλο, ἀκέριο ὅμως καὶ τὰ δύο. Τὸ πρῶτο ποὖναι ὅλο λυρικὸ τὸ ξέρω ἀπ' ὄξω καὶ τὸ ξαναγράφω ἐδῶ, ὄχι δὰ ὅπως τὄμαθα ὅταν εἴμουν ἀγόρι μὰ μήτε κι ὅπως μᾶς τὸ δίνει ὁ κ. Σπίγγος, μόνε θὰ πάρω ἀπ' αὐτόνε ὅ τι βρίσκω σωστό, κι ἔτσι διορθώνοντας τὸ δικό μου θὰ πασκίσω νὰ τὸ ξαναφέρω πίσω στὸ ἀρχικό του καλοῦπι.

Ἀπάνου στ' Ἀηδονόπουλου κλῆμα 'ναι φυτεμένο,
Κάνει σταφύλι κόκκινο κρασάκι αἱματωμένο·
Ὅσες μαννάδες κι ἂν τὸ πιοῦν ποτὲ παιδὶ δὲν κάνουν·
Νὰν τὄχε πιεῖ κ' ἡ μάννα μου, νὰ μὴ μ'εἶχε γεννήσει
Ἀφόντις ἐγεννήθηκα ποτὲ καλὸ δὲν εἶδα·
Ὅλο στὰ ξένα προβατῶ, στὰ ξένα παραδέρνω.

Κ' ἐδῶ τελειώνει τὸ πρῶτο κομμάτι.

Μὲ τὸ στίχο

Κ' ἐκεῖ στὰ ξένα ποὔμουνα μεγάλο θάμα εἶδα

ἀρχινάει τὸ δεύτερο ποὖναι παραμῦθι καὶ λυρισμός, ἕνα εἶδος διδασκαλικὴ ποίηση ποὺ δὲν ἔχει ὅμως τίποτε νὰ κάμῃ μὲ τὸ πρῶτο. Ὁ μόνος δεσμὸς ποὺ τὰ βαστάει μαζὶ εἶνε ἡ λέξη «στὰ ξένα», μὰ στὸ νόημα εἶνε τόσο μακρυὰ ἀναμεταξύ τους ὅσο ἡ Ἑλβετία ἀπὸ τὴν Κίνα ποὺ δὲ θὰ σμίξουν ποτέ. Μὰ θὰ πεῖς ὁ κ. Σπίγγος δὲ μπορεῖ παρὰ ν' ἄκουσε ὅλους τοὺς στίχους μαζὶ καὶ δὲν τοῦ πρέπει ἐπίκριση. Ὅμως θάχες ἄδικο ἂ σοῦ περνοῦσε ἡ ἰδέα ποὺ ἐγὼ θέλω νὰ τὸν κατηγορήσω γιὰ τὸ λάθος ποὺ ἔγινε. Ἀνίσως ψταίει κανεὶς σ' αὐτὸ τὸ μπέρδεμα εἶναι τοῦ χοροῦ ἡ γλῶσσα. Ἡ κακοστόχαστη ἕνωση τῶν κομματιῶν ἔγινε μέσ' τὸ ἄναμμα τοῦ συρτοῦ. Ἐκεῖ ποὺ ἡ διασκέδαση ἐπήγαινε πρίμα ὁ τραγουδιστὴς φτανει στὸν τελευταῖο στίχο καὶ ἡ συντροφιὰ λαχταράει νὰ μὴ διακόψει τὸ περπατημα τὸ κυματιστὸ καὶ τοῦ ματιοπόλεμου τὴ σπιθοβολή. Ἴσως καὶ κάπια λυγερὴ νοστιμεύοτουν τὴ μαγευτικὴ φωνή του, κι ὁ λεβέντης μας μὴ θέλοντας κανενὸς τὸ κέφι νὰ χαλασει γυρεύει στὰ βαθια τοῦ θυμητικοῦ του μήπως εὕρει τίποτες νὰ ταιριαζει. Αὐτὸ τὸ «στὰ ξένα» ποὺ μὲ τὶς ἐπαναλήψες αὐτουνοῦ καὶ τῆς παρέας εἶχε εἰπωθεῖ ἐξι φορὲς τοῦ φέρνει στὸ νοῦ τὸ παραμῦθι τῆς μαννας ποὺ πλέρωσε μὲ τὸ χαμὸ τοῦ μωροῦ της τὴν ἁμαρτία τοῦ ψεύτικου ὅρκου, τὸ βρίσκει ὄχι μόνο ἀθῶο μὰ καὶ διδαχτικό, κ' ἐρτυς τὸ ἀγκιστρώνει ἀπάνου στὸ πρῶτο δίνοντας σὲ φίλους καὶ φιλεναδες τὴν εὐχαρίστηση νὰ ξεραντώσουν ἄλλη μισὴ ὥρα ἀκόμα. Τὸ κόλλημα ἔγινε ἔπειτα καὶ δεύτερη καὶ τρίτη φορὰ ὅσο ποὺ ὁ κόσμος τὸ συνείθισε κ' ἐπῆρε τὸ τραγοῦδι γιὰ ποίημα μονοκόμματο. Βέβαια ὅποιος τὸ ὑπαγόρεψε τοῦ κ. Σπίγγου τὸ πίστεψε γιὰ τέτοιο, κι αὐτὸς μὲ τὴ σειρά του ἐπλανέθηκε ἀθῶα. Μπορεῖ να εἶναι καὶ ἄλλα παρόμοια κομμάτια μέσα σὲ τούτη τὴ συλλογὴ καὶ σ' ἄλλες ἀκόμα, καὶ γι' αὐτὸ παίρνω ἀφορμὴ νὰ συστήσω ὁλουνῶνε ὅσοι πιάνουν στὰ χέρια τέτοια ὑλικὰ να κοσκινίζουν καλὰ τ' ἀλεύρι τους. Αὐτὴ ἡ παρατήρηση εἶναι γενικὴ· ταιριαζει λ. χ. καὶ στὰ τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου ποὺ τυπώθηκαν σὲ κάμποσα φύλλα τοῦ «Νουμᾶ». Μερικὰ ἀπ' αὐτὰ εἶναι τόσο σκοτεινά, τόσο μπερδεμένα ἢ ψαλιδισμένα ποὺ πολεμᾶς τοῦ κάκου νὰ βρεῖς μέσα τους τη σειρὰ τῆς ἰδέας, καὶ ὅσο κοπιάζει ἡ σκέψη σου, ὅσο δουλεύει ἡ φαντασία σου ἄκρη δὲ βρίσκεις. Καὶ ὅμως δὲ μπορεῖς ν' ἀρνηθεῖς πὼς κάθε κομμάτι στὴν ἀρχὴ ποὺ φτιάστηκε παράσταινε κάτι σωστὸ καὶ ἀκέριο. Ἕνας ποιητὴς μπορεῖ νὰ μὴν εἶναι πρώτης, νὰ μὴν πετάει ψηλὰ σὰν ἀετός, ὡς τόσο κάποια δόση λογισμοῦ δὲ θὰ τοῦ λείπει βέβαια. Ἂν ἔλεγε ἀνοησίες, τὰ τραγούδια του δὲ θἄβρισκαν τόπο καὶ δὲ θὰ γίνουνταν μέρος τῆς πνεματικῆς κληρονομιᾶς τοῦ λαοῦ, ὅσο χαμηλὴ κι ἂν εἶναι ἡ μαθηση τοῦ ἔθνους. Κάθε τραγοῦδι

διαφεντεροῦν κάνοντας φίλους ὅσους προτιμοῦν ὄχι, φίλους βασιμώτερους (31) ἀπὸ τοὺς τωρινοὺς (32). Μὰ οἱ Κορθινοὶ τοὺς ἀπάντησαν πὼς, ἂν ἀποσύρουν τὰ καράβια καὶ τοὺς βαρβάρους ἀπὸ τὴν Ἐπίδαμνο, θὰν τὸ συλλογιστοῦν· πρὶν ὅμως δὲν τεριάζει ἐκεῖνοι νὰ πολιορκιοῦνται κι' ἀρτοὶ νὰ δικολογοῦν. Κι' οἱ Κερκυραῖοι πάλι ἀνταπαντήσαν, ἂν κι' ἐκεῖνοι ἀποσύρουν τοὺς μέσα στὴν Ἐπίδαμνο, πὼς καὶ τὸ κάνουν· εἶναι ὅμως, ἔλεγαν, ἕτοιμοι νὰ συφωνήσουν ὥστε κι' οἱ δυὸ νὰ μείνουν ὅπου βρίσκουνται καὶ νὰ κάνουν ὅρκους ὡς ποὺ νὰ γίνει ἡ δίκη.

29. Οἱ Κορθινοὶ ὅμως δὲν παραδέχτηκαν τίποτα, παρὰ ἅμα τοὺς ἁρματώθηκαν τὰ καράβια κι' ἔρταραν οἱ συμμάχοι, ἔστειλαν πρῶτα κήρυκα νὰ κηρύξει πόλεμο τῶν Κερκυραίων, καὶ τότες σηκώθηκαν μὲ 75 καράβια καὶ 2000 ὁπλῖτες, κι' ἀρμένιζαν πρὸς τὴν Ἐπίδαμνο ν' ἀντιπολεμήσουν τοὺς Κερκυραίους, κι' ἀρχηγούς τους εἶχαν, τῶν καραβιῶν τὸν Ἀριστέα τοῦ Πελλίχου καὶ τὸν Καλλικράτα τοῦ Καλλία, καὶ τὸν Θιμόνορα τοῦ Τιμάνθη, καὶ τοῦ πεζικοῦ τὸν Ἀρχέτιμο τοῦ Ἐβρυτίμου καὶ τὸν Ἰσαρχίδα τοῦ Ἰσάρχου. Κι' ἅμα φτάσανε στὸ Ἄχτιο τῆς Ἀναχτορικῆς ὅπου βρίσκεται ὁ ναὸς τοῦ Ἀπόλλου, ἀπὰς στὸ στόμα τοῦ Ἀμπρακικοῦ Κόρφου, τότες οἱ Κερκυραῖοι μὲ μιὰ φελοῦκα τοὺς ἔστειλαν ὁμπρὸς κήρυκα νὰν τοὺς πεῖ νὰ μὴν προχωρήσουν ἐναντίο τους, κι' ἀντάμα ἀρμάτωσαν τὰ καράβια, τὰ παλιὰ ζουναρώνοντάς τα ἔτσι ποὺ νὰ ταξιδέβουν καὶ διορθώνοντάς τους ὅ,τι εἶχαν ἄλλο (33) ἀνάγκη. Κι' ὅταν ὁ κήρυκας δὲν τοὺς ἔφερε πίσω τίποτα εἰρηνικὸ ἀπὸ τοὺς Κορθινοὺς κι' εἶχαν ἁρματωθεῖ τὰ καράβια τους, τότες ἀντιξεκινῶντας κι' ἀρτοὶ παρατάχτηκαν καὶ πολέμησαν. Καὶ νίκησαν τρανὴ νίκη οἱ Κερκυραῖοι καὶ κατάστρεψαν 15 καράβια τῶν Κορθινῶν. Κι' ἔτυχε ἴσα ἴσα τὴν ἴδια μέρα κι' ἐκεῖνοι ποὺ πολιορκοῦσαν τὴν Ἐπίδαμνο νὰν τὴν πάρουνε μὲ τὴ συφωνία πὼς νὰ πουληθοῦν οἱ ξένοι καὶ τοὺς Κορθινοὺς νὰ τοὺς κρατήσουνε φυλακὴ ὡς ποὺ ν' ἀποφασιστεῖ τί θὰ γίνουν.

30. Κι' ὕστερα ἀπὸ τὴ μάχη οἱ Κερκυραῖοι, ἀφοῦ ἔστησαν τρόπαιο ὄζω στὴ Λεφκίμμη, τὸ ἀκροτῆρι τῆς Κέρκυρας, ὅλους τοὺς ἄλλους ὅσους ἔπιασαν αἰχμάλωτους τοὺς σκότωσαν, τοὺς Κορθινοὺς ὅμως τοὺς φυλάκισαν καὶ τοὺς κρατοῦσαν. Κι' ἔπειτα ὅταν οἱ Κορθινοὶ κι' οἱ συμμάχοι τους, ἀδυνατισμένοι (34) σὲ καράβια, ἔφυγαν πίσω στὸν τόπο τους, οἱ Κερκυραῖοι θαλασσοκρατοῦσαν ὅλο τὸ πέλαγος, τὸ γύρω σ' ἐκεῖνα τὰ μέρη, καὶ τραβῶντας στὴ Λεφκάδα, τὴν ἀποικία τῶν Κορθινῶν, κατάκοψαν δεντρά, κι' ἔκαψαν τὴν Κυλλήνη, τὴ σκάλα τῶν Ἠλείων, γιατὶ ἔδωκαν τῶν Κορθινῶν καράβια καὶ χρήματα. Καὶ τὸν περισσότερο καιρὸ (35) ὕστερα ἀπὸ τὴ μάχη καιροφυλαχτοῦσαν (36) τὴ θάλασσα, καὶ τῶν Κορθινῶν τοὺς συμμάχους ὁρμοῦσαν καὶ τοὺς κατάστρεφαν· ὡς ποὖ μὲ τὸν ξαναγυρισμὸ τοῦ καλοκαιριοῦ, ἐπειδὴ τοὺς βασανίζουνταν οἱ συμμάχοι, ἔστειλαν οἱ Κορθινοὶ καράβια μὲ στρατὸ καὶ στρατοπεδψανε στὸ Ἄχτιο καὶ γύρω στὸ Χειμάριο τῆς Θεσπρωτικῆς, ἀπ' ὅπου νὰ προσέχουν τὴ Λεφκάδα καὶ τὶς ἄλλες πολιτεῖες ὅσες τους εἴτανε φιλικές. Στρατοπέδψαν ἀντίκρυ στὴ Λεφκίμμη κι' οἱ Κερκυραῖοι με καράβια καὶ πεζικό. Κι' οἱ δυό τους ὅμως δὲν ἐβγαίναν ν' ἀλληλοχτυπηθοῦν, παρὰ ἀφοῦ πέρασαν ἀρτὸ τὸ καλοκαῖρι ἀντιστρατοπεδεμένοι, ἔπειτα σὰ χειμώνιασε γύρισαν κι' οἱ δυό τους πίσω στὸν τόπο τους.

(31) Τὰ ΧΡ ἑτέρους. Γράφε ἐχυρούς. Πρβ. 35 ὅστις ἐχυρώτατος τοῦτον φίλον ἔχειν.

(32) Τῶν νῦν ὄντων=τῶν Κορθινῶν.

(33) Τὰ ΧΡ τὰς ἄλλας. Γράφε τἄλλα.

(34) Τὰ ΧΡ ἡσσημένοι. Νομίζω ἡσσώμενοι.

(35) Τὰ ΧΡ χρόνου. Ἴσως χειμῶνος.

(36) Τὰ ΧΡ ἐπεκράτουν τῆς θαλάσσης. Δίχως ἄλλο γράφε ἐπετήρουν τὴν θάλασσαν ἢ τὰς θαλάσσας·